

(c) Torturæ usum seu justitiam passim impugnant, ea ducti ratione, quam dudum attulit S. Augustinus l. XIX. c. 6. de civ. Dei: *Cum queritur, utrum sit nocens, cruciatur; et innocens luit pro incerto scelere certissimas pœnas, non quia illud commisisse detegitur, sed quia non commisisse nescitur; ac per hoc ignorantia judicis plerumque est calamitas innocentis.* Sed qui usu pollut rerum criminalium, alia doceri se ajunt ab ipsa experientia, optima rerum magistra.

(d) Æquitas ac sana ratio postulat, ut reo defensionis locus detur admissis etiam advocatis, quorum opera ad formandos pro sua innocentia articulos possit uti. Imo imperator Severus rescripsit; *confessiones reorum pro exploratis facinoribus haberi non oportere, si nulla probatio religionem cognoscentis instruat* (3).

(e) Quamvis istiusmodi advocatorum officium non exposcat, ut reos variis artibus in perniciem reipublicæ a pœnis eximant; tamen operam dare debent, ne accusati clientes ipsorum imperitia, incuria, negligentia, ac solertis defensionis defectu irreparabile damnum subeant. Non ineptis argumentis a pœna ordinaria defendent eum, qui volens occidere Cajum, errore improvise occidit Sempronium.

(f) An reus in judicio capitali, in quo citra confessionem suam se convinci non posse videt, crimen suum fateri teneatur, non levis est disputatio, ex generalibus notionibus juris ac respondentis obligationis, dein ex principiis juris publici universalis decidenda. Pufendorfius de pœnis ita disserit: « Certum est, legis naturalis » transgressores pœnam manere; quia hæc legis cujuscunque certa » comes; et naturæ haud quidquam repugnat, ut, qui malum » fecit, malum patiatur. Sed illa nimis imperita foret illatio, si » quis diceret: jus parit obligationem; ergo qui legem violat, » obligatur in foro humano ad pœnam ultro sibi arcessendam. » Argute Hobbesius de cive c. XIV. §. 7. *Secunda pars legis, » quæ pœnaria appellatur, mandatoria est, et loquitur tantum » ad ministros publicos.* Non extat in lege hoc præceptum: tu fur » patrato furto ad patibulum ultro ambula; sed hoc extat: tu » magistratus furem convictum suspendi curato. Ergo non peccat » in eo fur, si non suspenditur, sed magistratus, qui proficuum » reipublicæ animadversionem prætermisit... Ex istis porro et hoc » colligitur, quemadmodum in tribunali humano se ipsum nemo » deferre, aut de crimine ultro fateri tenetur; ita iniquum esse, » in causis criminalibus reo juramentum calumniæ injungere (4). »

(1) L. 3. D. de Jurisdic. Merum est imperium, habere gladii potestatem ad animadvertendum in facinorosos homines, quod etiam potestas appellatur.

(2) L. 16. C. de Pœnis. l. fin. ib. de probationibus. l. fin. ib. si ex falsis instrumentis.

(3) L. 1. §. 17. D. de question.

(4) Pufendorf. de J. N. et G. l. VIII. c. III. §. 4. Conf. Bockn. tract. de delictis. l. I. C. I. §. II. a n. 35.

## CAPUT X.

*Per potestatem legislativam non modo fini civitatis immediate consulitur, sed etiam omnia media eidem fini consentanea in usum deducuntur, ut adeo potestas legislativa velut anima corporis civilis, ac leges ceu totidem operationes ejusdem animæ spectari debeant.*

## ARGUMENTUM.

CCLV. Ratio ordinis: notio legis.

CCLVI. Finis, et materia legum, seu actiones.

CCLVII. Circa quas lex versatur variis modis.

CCLVIII. Lex fundata in præsumptione.

CCLIX. Quid sub legem non cadat?

CCLX. Subjectum activum legis.

CCLXI. Forma legis seu promulgatio.

CCLXII. Effectus, seu obligatio;

CCLXIII. Conscientiam afficit.

CCLXIV. Subjectum passivum legis.

CCLXV. Territorium.

## §. CCLV.

**I**NFIRMITATI humanæ voluntatis, et opinionum inconstantiae ac varietati, et quo maxime hominum vita perturbatur, neglectui officiorum mederi debet societas civilis ac commune imperium, ut adeo leges, sive actus, quo istuc imperium se potissimum exerit, instar medicamentorum spectari soleant. Nihil igitur mirum cuiquam videri debet, quod hanc de legibus tractationem quasi ad calcem jurisprudentiæ publicæ rejecerimus. Quippe necesse erat, ut interna corporis civilis constitutio, ejusdemque operationes, atque etiam morbi, tum singulorum membrorum, tum corporis universi ante perspicerentur, quam empyricorum more, nulla præmissa theoria ad notitiam medicamentorum procederetur. Nunc igitur a notione legis exordium est, quæ passim duce S. Thoma dicitur ordinatio rationis ad bonum commune ab eo, qui curam communitatis habet, promulgata (1). In hac notione, quacum alii,

etsi verbis discrepent, re conveniunt, insunt istiusmodi notæ, quæ totidem partes sint præsentis tractationis. Nam *essentia* legis in ordinatione, sive jussu aut decreto sita est: *materia* in eo, quod rationale sive rationi consentaneum, et *fini* civitatis, nempe communi bono accommodatum est: *Principium activum*, sive causa efficiens legum est summus imperans, qui curam communitatis habet; cujus juri non potest non obligatio subditorum tanquam *effectus* respondere, qui ipsi *subjectum passivum* legum vocantur. Denique *forma legis* in promulgatione communitati facta consistit. Ex his colligitur, quid inter legem, aliosque affines actus intersit.

(a) *Pactum* inter æquales potissimum initur, eosque consentientes in idem placitum. Non repugnat tamen, ut imperans pacto se adstringat subditis; quod si respiciat publicum regimen civitatis, relate ad imperantem rationem pacti servabit, relate ad subditos lex censetur, unde leges fundamentales nomen habent. Universe lex relationem imperantis ac subditi continet, atque in invitos cadit: non item pactum.

(b) *Præceptum* quoad obligandi vim a lege non differt, ut omnis lex præceptum sit, non contra præceptum etiam lex. Illud enim in societate minore, ceu herili et parentali, itemque in commodum præcipientis dari potest; non item lex.

(c) *Statutum* communitatis subalternæ maxime proprium est.

(d) *Consilium et dogma* magis ad intellectum referuntur: lex ad voluntatem imperantis ac subjecti. Ac consilium quidem nullam parendi necessitatem affert, et superiori quoque suggeritur. Dogma doctrinam fidei ac morum, ejusque authenticam interpretationem denotat.

(e) *Rescriptum* est responsum singulare summi principis datum ad supplicationem subditi, vel consultationem judicis subalterni.

(f) *Mandatum* peculiare jussum imperantis vel judicis est, ac non tam communitati, quam singulis datur. Sæpe actum denotat, quo alteri negotium gratis gerendum committitur, et ab hoc suscipitur; cumque istius consensum poscat; etiam æquali imo superiori committi potest. Quo modo apostoli Joannem, et Petrum totius ecclesiæ caput in Samariam misisse memorantur (2).

(g) *Regula* latius patet, ac lex, et non præcepta duntaxat, sed consilia quoque complectitur; qui legem appellant *regulam*, *secundum quam actiones instituere obligamur*, legem a præceptis ac statutis non distinguunt, præterquam quod ex præconceptis de

naturali lege et obligatione opinionibus notam quoque superioris ex notione legis contra communes receptasque ideas expungant (3).

(1) 1. 2. q. 90. a. 4. — (2) Act. VIII. v. 14.

(3) *Canon*, a qua voce juris canonici appellatio ducta est, regulam denotat, non quod constitutiones ecclesiasticæ vi obligandi destituantur, sed quod id nomen antiquis ecclesiæ patribus ad evitandam profanorum hominum invidiam, suavitatemque ecclesiastici regiminis exprimendam accommodatius visum est.

§. CCLVI. Finis ultimus legum civilium, isque intrinsecus idem est, ac finis civitatis, seu commune bonum: fines propiores sunt media ad finem ultimum accommodata, ceu informatio politiæ, determinatio ordinis judiciarii, contributiones etc. ut proinde universe et ipsa lex medium sit, et determinatio mediolorum: ac potestas legislativa in jure determinandi media ad finem obtinendum necessaria consistat, atque ob hanc causam ex ipso fine ac natura mediolorum suos limites nanciscatur. Ea media ad obtinendam tranquillitatem et securitatem vitæ civilis necessaria potissimum in actionibus subditorum consistunt tum positivis, tum simplicibus, tum prægnantibus sive talibus, quæ ad aliquid præstandum vel efficiendum ordinantur; quales actiones sunt operæ publicæ, contributio etc. Lex igitur circa actiones determinandas, et ad finem civitatis dirigendas tanquam circa materiam seu objectum versatur, ut, si accurate loquendum sit, non idem sit finis legis, et materia seu objectum legis. Non enim jubetur fieri quidpiam, vel omitti præcise, ut fiat vel omittatur, sed ut ex actionibus et omissionibus certus civium ac civitatis status resultet, nempe tranquillitas et beatitas vitæ (1). Cum his principiis connexæ sunt complures positiones:

(a) Imperans per leges non suum, sed civitatis commodum et emolumentum spectat, contra ac in societate herili fit (2); quapropter cum per imperium civile bona subditorum securitate gaudere debeant, nequeunt eadem nec ex plenitudine potestatis privatis auferri, nisi communis ac vera necessitas, aut evidens utilitas publica id exposcat. Hinc generalis est regula, irrita esse rescripta a principe impetrata in præjudicium tertii, vel, in quibus juri

alieno derogatur, nisi expressa istius rei mentio in illis fiat. Et quia per leges civiles etiam libertas civilis salva esse debet, nequit dici, eas solum pro exercitio obedientiæ imperanti exhibendæ latas esse, sed ad aliam virtutem ceu ad justitiam, caritatem, temperantiam, parsimoniam seu frugalitatem referendæ sunt, ut actio vel ommissio legibus determinata in materia necessaria ejus virtutis constitui censeatur.

(b) Uti aliæ sunt actiones pertinentes ad conservandum statum publicum, et pristinam formam regiminis, aliæ ad bonum singulorum civium; ita etiam leges, per quas istiusmodi actiones determinantur, aliæ dicuntur *publicæ*, aliæ *privatæ*.

(c) Sunt quædam actiones ad bonum commune aut semper necessariæ, aut eidem semper repugnantes: aliæ pro temporum ratione aliam atque aliam conducentiam habent; ita leges quædam civitatis sunt immutabiles, aliæ variabiles (3). In his non eadem statui monarchico, et aristocratico vel democratico aut mixto ex æquo aptatæ sunt. Circa leges immutabiles, quæ ex natura atque essentia rerum pariter immutabili deducuntur, non uno modo versatur potestas legislativa. 1. Easdem declarando, ad casus iisdem comprehensos applicando; uti cum legi naturali: *non occides*, declaratur annexa prohibitio duelli: vel legi *non furaberis*, adjuncta declaratur rapina, damnum injuria datum, læsio in contractibus. 2. Easdem firmando pœnis propositis, ac præmiis. Nam *plures pœnarum gravitas, quam Dei timor arcere solet a voluntate peccandi* (4). Ejusmodi lex dein ratione edicti seu materialiter censetur naturalis, ratione sanctionis seu formaliter, positiva; et hac parte mutationi subjacet. 3. Lex affirmativa naturalis per positivam determinatur quoad modum, quantitatem etc., ceu lex de colendo Deo, præstando tributo. In his igitur inest aliquid naturale, et aliquid positivum. 4. Officia imperfecta naturæ per legem positivam fiunt perfecta et coactioni subjiciuntur: ut cum quis cogitur dare hospitium calamitosis, vel cum quis tempore inopiæ cogitur vendere frumentum determinato justo pretio. 5. Jura libertatis, æqualitatis etc. in statu civili restringuntur per leges positivas. 6. Actus jure naturali validi irritari, id est, effectu suo privari, aut ad certam formam adstringi possunt, ut si ad valorem contractus necessitas scripturæ vel instrumenti judicialis per leges requiritur. 7. Lex humana supplet actus, sine quibus alias, et spectato naturali jure nihil ageretur; uti cum dicitur pœna *ipso jure* incurri sine prævia cognitione judicis: actus *ipso jure* irritus sine exceptione, rescissione, restitutione: hereditas *ipso jure* acquiri vel transmitti sine petitione: dominium *ipso jure* transferri sine traditione: donatio per mortem donantis *ipso jure* confirmari sine alia declaratione: obligatio *ipso jure* extinguere sine remissione: jus quoddam amitti *ipso facto et jure* absque expressa renunciatione.

(d) Ex fine civitatis, natura actionum, ac temporum seu adjunc-

torum ratione desumendum est, quid conducibile sit communi bono, ac per leges determinari debeat. Leges ergo non destituuntur ratione sufficiente, quæ tamen multiplex intelligi potest. *Rationes intrinsecæ legum* sunt, quæ continentur in natura actionum, ac fine civitatis vel absolute, vel sub datis circumstantiis. Quia vero obtinendo fini plura suppetere media, et actiones hoc illo modo determinatæ cum fine consentire possunt, idcirco ratio hujus potius, quam alterius determinationis sive legis in arbitrio imperantis sita, et *extrinsecæ* erit. Id arbitrium cum sæpe nos fugiat præsertim circa veterum leges, aut quia relatio legis ad finem parum explorari potest; idcirco *non omnium, quæ a majoribus constituta sunt, ratio reddi potest* (5). *Rationes publicæ ac politicæ* legum dicuntur, quæ ad conservationem status publici vel jurium imperantis pertinent. *Rationes legum historicæ* sunt facta historica, quæ ad condendam legem occasionem præbuerunt. Sunt aliæ rationes *justæ*, aliæ *injustæ*; *suasoriæ*, seu reipsa intentæ ab imperante, etsi eas propalare nunc publica communitatis, nunc privata legislatoris utilitas prohibeat: his opponuntur *justificæ*, quæ eum in finem palam fiunt, nequid sine ratione statutum videatur. Unde inferes, esse aliquando rationes legum *arcanas*, nec ob id injustas. Denique aliæ *certæ*, vel incertæ, *sufficientes*, vel insufficientes censendæ sunt. Vulgo dicitur: *ratio est anima legis*, nempe ad genuinam ejus interpretationem faciendam, si constat, legem existere; at si de existentia non constet, illud principium valet: ratio legis non est lex; uti nec quævis connexio motivi cum actione, pro lege aut obligatione haberi potest (6).

(1) Acute id animadvertit S. Thomas 1. 2. q. 100. art. 9. ad 2. « Intentio » legislatoris est de duobus; de uno quidem, ad quod intendit per præcepta » legis inducere; et hoc est virtus. Aliud autem est, de quo intendit præceptum » facere; et hoc est, quod ducit, vel disponit ad virtutem, scilicet actus vir- » tutis; non enim est idem finis præcepti, et id, de quo præceptum datur, » sicut neque in aliis rebus idem est finis; et quod est ad finem. »

(2) Cicero l. 1. c. 38. de invent. « Eam virtutem et sapientiam majorum » fuisse, ait, ut in legibus scribendis nihil sibi aliud, nisi salutem atque utili- » tatem reipublicæ proponerent; neque enim ipsi, quod obesset, scribere » volebant; et si scripsissent, cum esset intellectum, repudiatum iri legem » intelligebant. Nemo enim leges legum causa salvas esse vult, sed reipublicæ. » Salomon quidem non ut rationibus privatis suis, sed ut populo consulere, eum- » que judicare, et discernere inter bonum et malum posset, sapientiam a Deo » efflagitavit III. Reg. III, v. 9. et II. Paral. I, v. 10, 11.

(3) Non enim semper et ubique utile est, quod aliquando et alicubi utile est. l. un. C. de caducis tollend.

(4) Extrav. detestabile 2. de Simonia int. comm.

(5) L. 20. D. de Legib.

(6) §. XII. (d.)

§. CCLVII. Lex versatur circa actiones tanquam objectum vel materiam suam diversis modis:

(a) *Eas determinando, ut sint*, si est lex affirmativa, vel præcipiens; eaque ut impleri queat, poscit facultatem, vires, occasionem etc. (1). Possunt autem præcipi non modo, quæ ab ipsa natura jure perfecto vel imperfecto, generatim vel speciatim præscripta sunt, sed etiam, quæ videntur adiaphora, judicio tamen imperantis ad finem civitatis conducibilia.

(b) *Vel ut jure esse possint*, si est concessiva, aut jus tribuens e. g. exercendi commercia, opificia, faciendi testamentum.

(c) *Vel ut non impediatur ab aliis*, si est mere permissiva, ut si tolerentur falsæ sectæ, earumque exercitium. Prioris generis lex dat jus internum, posterioris duntaxat externum (2).

(d) *Vel ut non sint*, si est lex prohibens, vel ea, quæ in se et ex natura sunt mala, vel quæ indifferentia apparent, sed arbitrio imperantis cum bono communi pro temporum ratione non consentiunt, imo et quæ in se bona sunt, sed certis temporibus, vel locis non congruunt, uti vigiliæ aut conventus nocturni in templis, jejunium in paschate.

(e) *Vel ut actionibus annexa sint certa consecraria bona vel molesta*, si est præmians aut pœnalis: atque hæc quidem duplicis generis censetur, *pœnalis mixta*, et *pure pœnalis*. Maxima quidem legum pars ab omnibus censetur pœnalis mixta, id est, simul dispositionem, simul comminationem continens hoc modo: *non facies; et qui fecerit, pœnas dabit*: pure pœnalis quasi disjunctive disponit: *aut non facies, aut pœnam vel mulctam solves*; vel, ut Pufendorfius inquit, pœnæ determinatio velut conditio interdicto adjecta censetur, hoc modo: *non facies, nisi hoc mulctæ nomine exsolvere malis*. « Et in hoc genere legum, quæ sanctio pœnalis » videri potest, revera est instar tributi, dum in arbitrio subjectorum relinquitur, pecuniam lege dictatam exsolvere velint, an actu aliquo abstinere; id quod potissimum in legibus sumptuariis usu venit, quarum finis sæpe est alternativus, aut ad frugalitatem cives adducere, aut ærarium locupletare. Nam licentiam violandi leges naturales pecunia redimendam prostituere, illicitum fuerit. Sed reliquæ leges regulariter id tantum per pœnam intendunt, ut cives a peccatis absterreantur; inde naturam pœnæ haud quidquam intellexit ferox ille juvenis, qui cum a prætore sciscitaretur, quanta mulcta esset solvenda pro inflictâ alapa; pecuniam deposuit, et ipsi prætori alapam inflixit... Unde et apparet, in illis duntaxat legibus, ubi prohibitio est alternativa, aut conditionalis, a culpa regulariter immunem esse, qui mulctam exsolverit, aut exsolvere paratus est, ad quam præstandam etiam obligatur... Addimus autem et hoc, non debere esse leges pure pœnales, seu quæ nihil aliud intendant, quam ex mulcta lucrum facere (3). »

(f) *Vel ut certa consecraria aut effectus non habeat*, si est lex irritans; et I. attingens eos actus, qui vel naturali jure irriti ac

nulli sunt, nempe declarando jus naturæ, et quod in foro interno nullum est, etiam pro foro externo, judiciali ac publico authentice habendo, ac decernendo pro nullo ac irriti (4); II. attingens actus, qui vi naturæ validi essent, sed summa imperantis potestate, cui subjecta sunt jura subditorum, nulli esse jubentur; quod fit duplici modo, *primo*, ut sint *irriti ipso jure et facto*, et quidem *directe*, quando agendi jus etabilitas promittendi, contrahendi, quidpiam efficiendi subtrahitur, et inhabilis quis fiat: *indirecte*, quando actui præscribitur forma, aut solemnitas *substantialis*, sive talis, qua non observata actus non habeat suam naturam, proindeque nullus sit. *Secundo*, ut *per sententiam et ministerium judicis* causa cognita rescindantur; si nempe ejus naturæ sit actus, ut rescindi vel dissolvi possit. Id inter homines contingit ex duplici causa, quando ob vinculum personale alteri in alterius voluntatem jus competit, aut quando materia, quam actus attingit, alterius dispositioni vel disponendi potestati subjecta est; quo modo res temporales subditorum, non dominio, sed imperio et potestati imperantis subjectæ sunt. De hac irritatione, quæ fit per leges positivas, notandæ sunt præcipuæ regulæ. *Prima*: uti lex prohibens vel præcipiens utrumque forum afficit; sic etiam lex irritans non modo pro foro externo, sed etiam interno, id est, pro foro conscientie valet; neque effectus fori interni et externi spectata potestate legislatoris sive summi imperii, et vi justæ legis per se diversi et separabiles sunt. *Secunda*, perspicacia tamen opus est in expendenda lege irritante, ut appareat, quid disponat, et *quatenus* valorem actus tollat. Constat enim plures effectus quorundam actuum proprios esse, quorum aliqui divino vel naturali jure, alii humano iisdem attributi sunt; unde fieri potest, ut lex irritans considerato tenore, ac sine suo aliquos effectus pro certis adjunctis tollat, alios omnino intactos relinquat. *Tertia*, lex irritans directe, vel indirecte vim suam retinet, etsi invincibiliter ignoretur, aut necessitas valide agendi superveniat; neque enim ignorantia, aut necessitas potestatem agendi confert, quæ per legem irritantem sublata est, nec formam dat actui, quæ per ejusmodi legem præscripta est (5).

(1) §. XIV.

(2) XVIII. Cavendum maxime est, ne permissio negativa seu tolerantia confundatur cum favore positivo, aut concessionem juris vel approbatione actus; ipsa Ecclesia metu gravium malorum sæpe tolerat injustas invasiones in sacra jura, quibus donata est a Domino Nostro Jesu Christo; ac tum valet illud S. Gregorii: suo ingenio relinquendi sunt, ne forte pejores existant, si a tali consuetudine prohibeantur; *ut enim ait Salomon*: « qui multum emungit, sanguinem elicit. » c. denique 6 *Distinct. IV.* Accuratius de lege permittente agit Joan. Petr. Banniza *diss. de diversarum religionum in eodem territorio tolerantia. Jur. eccl. T. III. n. XII.* Quatenus permissio ad leges referatur, paucis verbis indicat Grotius *de J. B. ac P. l. l. C. I. §. XIX.* Permissio proprie non est actio legis, sed actionis negatio, nisi quatenus alium ab eo, cui permissio datur, obligat, ne impedimentum ponat.

(3) Pufendorf. *de J. N. et G. L. VIII. C. III. §. 4. in fin.* Cl. Riegger in *systemate Jurisprudentiæ naturalis seu universalis. C. IV. §. XXXIX.* ita scripserat: « quidam omnem legem præcipientem, aut vetantem obligare conscientias contendunt; quia in omni lege est potestas cum voluntate obligandi, et in violatione inobedientia, quæ peccatum est. Itaque ne quidem in potestate legislatoris esse putant, non obligare, si legem ferre velit. Alii vero fieri posse, cum quibus et ego sentio, judicant, ut legislator vere præcipiat, non modo ordinet, aut dirigat, quin tamen peccet legis transgressor; quia potest eum nolle obligare ad culpam, sed tantum ad pœnam, ut tamen vera lex sit. Potest enim lex absolute poni hac intentione, ut ad solam pœnam obliget; qui præcipiendi modus, utpote finem habens rectum, non est contra rationem legis, nec contra rationem justitiæ. Nam pœna sine culpa, non tamen sine causa incurri potest... Lex pœnalis obligat judicem, ut secundum eam, pœnam decernat... Post latam sententiam reo incumbit obligatio, ut patienter, sine oblatione pœnam subeat. » ita cel. Riegger. in dissert. edita a. 1744. At idem in *institutionibus jurispr. eccles. P. II. §. XLII.* in hunc modum statuit: « quam (legem) schola mere pœnalem vocat, figmentum est subruendis legibus aptum. *Mixtarum* autem, quos illi appellant, non satis ex arte diversam faciunt speciem. Nullam enim esse legem prohibentem, satis certum, est, quæ non et prohibeat actum, et plectat temerarios violatores. » Nostra etate sunt, qui pro monstris habent leges pure pœnales, eoque imperans minus præceptionem, quam pœnam pro fine haberet, ac voluptatem caperet ex subditorum pœnis, eosque odio haberet. At enim legislator non subditorum pœnam spectat, sed id agit, ut metu pœnæ agant vel omittant, quod fieri vel omitti reipublicæ interest; uti cum sub peccato obligat, non peccatum, sed observationem legis spectat.

(4) Si qua lex positiva actum quempiam rescindi, vel pro nullo declarari jubet, non illico inferri debet, cum jure naturæ fuisse validum; sola enim publica, judicialis et authentica rescissio vel nullitatis declaratio præscribitur. Fac etiam, in ea opinione fuisse legislatorem, istiusmodi actum ex naturali jure validum esse; eritne ob id validus?

(5) Recensui plura objecta, pluresque species legum, ac in jure Romano continentur, in quo *l. 7. D. de leg.* ita proditur: « legis virtus hæc est: imperare, vetare, permittere, punire. »

§. CCLVIII. Interest inter malum, et mali periculum, haud secus, ac inter præcipitium, ipsumque casum. Malum, quod naturæ repugnat, nunquam non malum est; at periculum variis temporibus et personarum adjunctis cessare, aut minui, vel removeri aut præpediri potest. Utrumque tamen objectum legis prohibentis esse potest; de qua re in hunc modum videtur pronunciandum:

(a) Quando lex positiva quidquam prohibet, aut quoquo modo disponit ob generale incommodi aut mali periculum, cui oppositus actus subiacet; tum illa lex omnino servanda est, etsi particulari casu nihil aut parum periculi ex actu immineret. Nam sufficiens istiusmodi generalis prohibitionis ratio est ipsa *certitudo generalis periculi*, seu, ut ajunt, præsumtio juris: neque ea lex nititur facto

quodam, conditione aut qualitate particulari; quasi eo obtentu quivis liberare se ab observanda istiusmodi lege posset, quod nihil ipse, vel a se alii periculi subituri sint, eoipso eluderetur, atque inefficax lex fieret; præterquam quod non æqualis, et uniformis esset subditorum obligatio (1). Aliter sentiendum, si lex aut sententia legislatoris vel judicis facto aut conditione particulari nititur, ut justa censi possit (2).

(b) Jure naturali eatenus tenetur quisque peccati vel damni alteri inferendi periculum vitare, ut habenda sit ratio, quam illud propinquum, quam justa sit ratio ejusdem periculi ob causas veras subeundi, quantaque spes sit, peccatum vel damnum adhibita præcautione evitatum iri.

(c) Lex naturæ, cum sit lex mentis et rationis singulos homines pro singularibus adjunctis afficiens, non indeterminate, uti humanæ leges, concipienda est, sed quasi vestita quovis casu, quo obligat, certis ac determinatis adjunctis personæ, loci, temporis, negotii, causæ etc. ob quam rationem negant vulgo, in naturales leges veram epikiam cadere. Si qua ergo actio, quæ generatim considerata periculis, incommodis, abusibus obnoxia est, relate ad hanc personam, hoc tempus, hæc adjuncta etc. nihil periculi magnopere continet, non suppetit ratio, cur ea ipso naturæ jure prohibita esse censeatur.

(1) Exempla innumera extant in legibus positivis, per quas sæpe prohibetur gestatio armorum, venditio veneni, commercium cum hostibus patriæ, circumductio ferarum bestiarum, conventus clandestini etc.

(2) Lex, vel sententia, quæ præcipit reddere debitum petenti conjugi, supponit non intercessisse in contractu matrimonii impedimentum dirimens; quod si ea præsumtio fallit, tum certe ea lex vel sententia veritati cedit, nec observari potest. Similiter in judiciis omnia recte atque ordine gesta esse, ponitur.

§. CCLIX. Indicandum nunc est, quæ non sit apta legis materia, aut quale objectum potestatis civilis esse non possit; idque sequentibus articulis potissimum continetur.

(a) Quæ legi divinæ naturali aut positivæ repugnant, lege humana tolli, vel mutari non possunt; ac si quid ab imperante hoc modo attentari contingeret, nulla est parendi necessitas, etsi obligatio reverentiæ eidem debitæ ob id non cesset (1).

(b) Alia est lex *præcipientis injusta*, seu naturali lege prohibita (2), et alia est *lex injusta*, ceu quæ tributa ultra modum imponit. Neutra ut talis præsumitur, nisi de injustitia certo constet, ne inani obtentu leges eludantur, et subditorum judicio seu lubricini subjiciantur. Lex in se injusta, cujus observatio in se mala non est, quando ejus neglectus graviora mala pareret, observari ali-